

МЕЖДУ ПРАВОТО И МЕДИЦИНАТА: ЗАЩИТА ПРАВАТА НА МЕДИЦИНСКИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ

Ива Пехливанска

Специализирана болница за рехабилитация Мари

Адрес: гр. Несебър, ул. Кипарис 8

e-mail: ivapehlivanska@abv.bg

Резюме: В съвременната здравна система, характеризираща се с висока степен на комплексност, се преплитат медицински, правни и етични аспекти, изискващи интердисциплинарен подход. Настоящото изследване разглежда правния статут и защитата на медицинските специалисти в България, акцентирайки върху необходимостта от укрепване на техните професионални и трудови права. Чрез комбиниране на правен анализ, сравнителноправен преглед и емпирични данни се изследват механизмите за защита при трудови и етични конфликти, ролята на съсловните организации и ефективността на институционалните мерки срещу насилието над медицински персонал. Резултатите показват сериозни дефицити в информираността и правната сигурност сред специалистите, както и необходимост от кодификация на медицинското право и интеграция между право и медицина. Препоръките включват правно образование, звена за институционална подкрепа и създаване на национални системи за правна и психологическа защита по време на кризи.

Ключови думи: здравеопазване, медицинско право, права на медицинските специалисти, професионална защита, трудови отношения.

BETWEEN LAW AND MEDICINE: PROTECTING THE RIGHTS OF MEDICAL PROFESSIONALS

Iva Pehlivanska

Specialized hospital for rehabilitation 'Mari'

address information: Nesebar, Kiparis str. №8

e-mail: ivapehlivanska@abv.bg

Abstract: The modern healthcare system is characterized by its complexity and the interaction of medical, legal, and ethical dimensions, requiring an interdisciplinary approach. This study examines the legal status and protection of medical professionals in Bulgaria, emphasizing the need to strengthen their professional and labor rights. Combining legal analysis, comparative law, and empirical research, it explores mechanisms for protection in labor and ethical conflicts, the role of professional organizations, and institutional measures against violence toward healthcare workers. The results reveal significant deficits in legal awareness and institutional protection, highlighting the need for codification of medical law and integration between legal and medical frameworks. Recommendations include legal education, institutional support units, and the creation of national systems for legal and psychological protection during crises.

Keywords: healthcare, medical law, rights of medical professionals, professional protection, labor relations

1. Въведение

В последните десетилетия здравеопазването се превърна в една от най-динамично развиващите се и същевременно най-уязвимите системи на съвременното общество.

Неговата комплексност се проявява в постоянната взаимовръзка между медицинската наука, етиката, правото и социалните очаквания. В тази многопластова среда медицинските специалисти заемат централно място – те не само осъществяват медицинската грижа, но и ежедневно се сблъскват с правни, морални и институционални дилеми, които изискват от тях задълбочено познаване на правните механизми и етичните стандарти.

Промените в социално-икономическите условия, глобализацията и технологичният напредък създадоха нови измерения на медицинската практика, в които се преплитат традиционните професионални отговорности и правната регулация на медицинската дейност. В този контекст възниква необходимост от изграждане на устойчива правна рамка, която да осигурява не само защита на пациентите, но и ефективна защита на самите медицински специалисти като носители на специфични права, задължения и професионална отговорност.

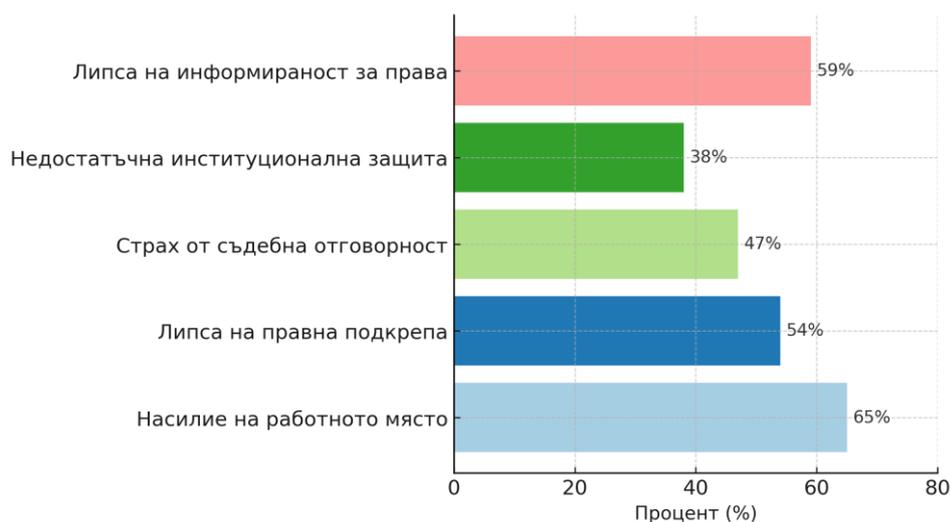
Медицинското право в България все още се развива и често се прилага фрагментирано – чрез отделни закони и подзаконови актове, които уреждат различни аспекти на здравната дейност. Това води до несигурност и противоречива практика при решаването на случаи, свързани с професионална отговорност, дисциплинарни производства, насилие над медицински лица и защита при извънредни ситуации. Съществуващите механизми за институционална подкрепа често не са достатъчни, за да гарантират спокойствие и сигурност на специалистите, особено в ситуации на натиск, конфликти или ограничени ресурси.

От друга страна, пандемията от COVID-19 изведе на преден план слабостите в правната защита на медицинския персонал – липсата на достатъчно нормативни гаранции за безопасни условия на труд, неясни критерии за професионална отговорност и дефицит на системна психологическа и правна подкрепа. Тези фактори показаха необходимостта от създаването на по-цялостен модел на защита, който да включва както правна, така и институционална перспектива.

Интеграцията между правото и медицината не е просто теоретичен въпрос, а практически приоритет за функционирането на здравната система. Само чрез изграждането на балансирана и предвидима правна среда може да се осигури професионална автономия, справедливост и сигурност на медицинските специалисти. В този смисъл настоящото изследване си поставя за цел да анализира правните предизвикателства пред медицинската професия в България, да очертае дефицитите на съществуващата нормативна база и да предложи конкретни механизми за нейното усъвършенстване, базирани на добри международни практики и емпирични данни, Таблица 1, Фиг. 1.

Таблица 1. Нива на юридическа информираност сред медицинските специалисти

Категория специалисти	Добра информираност (%)	Частична информираност (%)	Липса на информираност (%)
Лекари	42	38	20
Медицински сестри	31	35	34
Лекарски асистенти, фелдшери, парамедици	29	31	40
Санитари	18	40	42

Фиг. 1. Основни правни предизвикателства пред медицинските специалисти

2. Цел, задачи и методи на проучването

Основната цел на настоящото изследване е да се анализира и систематизира правната рамка, механизмите и практическите инструменти за защита на правата на медицинските специалисти в България. Проучването има за задача да изгради интегриран модел за правна и институционална защита, който да отчита спецификата на медицинската професия и съвременните предизвикателства, пред които са изправени специалистите в здравеопазването.

В рамките на тази цел изследването поставя акцент върху установяване на степента на правна осведоменост сред медицинските кадри, идентифициране на основните проблеми, свързани с трудовите и етичните отношения, и оценка на действащите механизми за правна подкрепа. Особено внимание се отделя на извънредните обстоятелства – като пандемии, бедствия и кризисни ситуации – при които правната сигурност на медицинските специалисти е подложена на повишен риск.

За постигане на тези цели са формулирани следните основни задачи:

1. Да се извърши подробен преглед и анализ на нормативната уредба, регулираща правата и задълженията на медицинските специалисти в България – включително Конституцията, Закона за здравето, Кодекса на труда, Закона за лечебните заведения и подзаконовите нормативни актове.
2. Да се идентифицират дефицитите и несъответствията в действащата правна рамка, които създават пречки за ефективна професионална защита.
3. Да се анализират международни и европейски практики в областта на медицинското право (Германия, Франция, Швеция, Естония), с цел извличане на приложими модели за българската действителност.
4. Да се проучи степента на правна информираност, удовлетвореност и сигурност на медицинските специалисти чрез анкетно проучване и интервюта.
5. Да се формулират конкретни препоръки и предложения за реформа, насочени към повишаване на правната култура, институционалната подкрепа и професионалната автономия на специалистите.

Изследването е осъществено посредством интердисциплинарен подход, който съчетава методи от правните, медицинските и социалните науки. Приложени са следните научни методи:

- Догматико-юридически метод, чрез който са анализирани законовите и подзаконовите актове, свързани с медицинската дейност, трудовите правоотношения и отговорността на медицинските специалисти.
- Сравнителноправен метод, използван за идентифициране на ефективни модели на правна защита и медиация в други европейски държави.

- Емпиричен метод, базиран на анкетно изследване сред медицински специалисти от различни лечебни заведения в България, включващо 20 въпроса, насочени към правната сигурност, информираността и отношението към институционалната защита.

- Казусен метод, при който са разгледани реални случаи от съдебната и административната практика, свързани с трудови, дисциплинарни и етични конфликти.

- Аналитичен и синтетичен метод, чрез които събраните данни са систематизирани и обобщени с цел формулиране на практически приложими изводи.

Емпиричната част на изследването е проведена в периода 2024–2025 г. и включва 250 респонденти – лекари, медицински сестри, санитарни и друг здравен персонал от различни региони на страната. Данните показват, че голяма част от медицинските специалисти изпитват чувство на правна несигурност и ограничен достъп до професионална защита. Над половината анкетирани заявяват, че не познават в достатъчна степен своите права, а значителен процент посочват липса на институционална подкрепа при конфликтни ситуации.

Получените резултати подчертават необходимостта от задълбочена реформа в областта на медицинското право, както и от по-тясна интеграция между здравните институции, професионалните организации и юридическите структури. Изследването доказва, че ефективната защита на медицинските специалисти не може да бъде постигната без стабилна правна рамка, ясни механизми за отговорност и системна грижа за човешкия ресурс в здравеопазването.

3. Резултати и обсъждане

Резултатите от проведеното изследване показват ясно изразена необходимост от укрепване на правната защита и институционалната подкрепа за медицинските специалисти в България. Данните от анкетите и интервютата разкриват, че значителна част от респондентите изпитват чувство на правна несигурност и недостатъчна информираност относно своите трудови и професионални права. Повече от половината анкетирани заявяват, че не познават в пълна степен законовите механизми, които уреждат тяхната дейност, а над една трета посочват липса на достъп до юридическа консултация при възникване на конфликт или жалба от пациенти. Тези резултати показват, че правната култура на медицинските специалисти е все още недостатъчно развита, което създава предпоставки за грешки, дисциплинарни санкции и емоционално изтощение. Освен това се установява недостиг на институционални механизми за защита при случаи на агресия, натиск от страна на работодатели или неоснователни обвинения от пациенти. Въпреки че законодателството предвижда наказателна отговорност при посегателства над медицински лица, реалната приложимост на тези текстове остава ограничена, поради което проблемът с насилието в лечебните заведения продължава да бъде актуален и подценяван.

В контекста на международните сравнения резултатите показват значително изоставане на България в прилагането на добри практики за правна защита на медицинските кадри. Докато в редица европейски държави съществуват интегрирани модели на професионална защита, включващи задължителни застраховки, медиация и правна помощ, в нашата страна тези механизми са слабо развити и често се разчита на лична инициатива. Анализът подчертава, че подобряването на правната информираност и институционалната подкрепа може да повиши професионалната сигурност и мотивация на медицинските специалисти, като едновременно намали риска от конфликти и съдебни дела. От особена важност е въвеждането на системна правна подготовка в медицинското образование и изграждането на звена за правна помощ към здравните институции.

Обобщено, изследването доказва, че ефективната защита на медицинските специалисти е ключов фактор за устойчивостта на здравната система и за съхраняването на доверието в професионалната и етичната мисия на медицината.

4. Изводи

Необходимостта от кодификация на медицинското право като самостоятелен нормативен дял се очертава като основен приоритет за гарантиране на стабилност и предвидимост в регулирането на медицинската дейност. В настоящия момент разпокъсаната нормативна уредба води до противоречия в практиката, различни тълкувания и неяснота относно отговорността на медицинските специалисти. Създаването на цялостен законодателен акт, обединяващ ключовите аспекти на медицинската етика, трудовите отношения, професионалната отговорност и правата на специалистите, би допринесло за по-висока степен на правна сигурност. В този контекст въвеждането на задължително обучение по медицинско право както в университетските програми, така и в следдипломното обучение на практикуващите специалисти, е стратегическа мярка за повишаване на правната култура в системата на здравеопазването. Познаването на нормативната база, правата и задълженията не само предпазва от грешки и дисциплинарни последици, но и подпомага вземането на етични и професионално аргументирани решения в клиничната практика.

Същевременно, изследването доказва необходимостта от създаване на звена за правна и психологическа защита към Министерството на здравеопазването и Националната здравноосигурителна каса. Тези структури биха могли да осигурят бърз достъп до юридическа помощ, медиация и подкрепа при кризисни ситуации, включително случаи на агресия или професионален стрес. Наред с това, трябва да се разшири мрежата за професионално застраховане и медиация, така че всяко лечебно заведение и съсловна организация да разполага с ефективни механизми за извънсъдебно разрешаване на конфликти и обезщетение при вреди. Особено значение има и подобряването на институционалната координация между право, медицина и етика, което ще позволи изграждането на единна система, основана на взаимно доверие, отговорност и професионална автономия. Взаимодействието между юристи, лекари и етични комисии следва да се развива като постоянен процес на диалог и обучение, гарантиращ справедливост, прозрачност и защита, както на специалистите, така и на пациентите.

Благодарност

Изказвам своята искрена и дълбока признателност към проф. д-р Дарина Зиновиева, д.ю.н., за вдъхновението, което ми даде още от студентската скамейка да се насоча към медицинското право - една област, в която се срещат хуманността на медицината и принципите на правото. Нейният изключителен професионализъм, научна последователност и реформаторска визия за развитието на здравния сектор продължават да бъдат морален ориентир и вдъхновение за всички колеги и изследователи. Благодаря ѝ за подкрепата, мъдростта и насърчението в процеса на работа върху този труд, както и за нейния безспорен принос към изграждането на култура на правна и етична устойчивост в българското здравеопазване.

Сърдечно благодаря и на научния и организационния комитети на Петия есенен медицински форум на Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“ за предоставената възможност изключително важни и актуални теми и проблеми в областта на здравеопазването да бъдат разисквани в академична среда, която обединява водещи специалисти и създава пространство за конструктивен диалог между различните контрапункти в здравната система и общественото здраве. Форумът доказва, че обменът на идеи, професионалният диалог и споделяният опит са ключови за постигането на устойчива и справедлива здравна среда, основана на принципите на знанието, отговорността и доверието.

Библиография

1. Бойчев, Г. Юридическа отговорност. София, 1994.
2. Воденичарова, А. Лидерство и мениджмънт в здравеопазването. София, 2020.
3. Голева, П. Отговорност на лекаря за вреди, причинени на пациента. София, 2004.

4. Зиновиева, Д. Медицинско право. София, 2004.
5. Иванов, Г. Качество на медицинската помощ – НСОПЛБ,
https://www.nsoplb.com/uploads/article_documents/kachestvo_doc_ivanov.pdf
6. Илиева, А. Контролът в здравеопазването. Сиела, 2018.